

Utbildningsdepartementet
Gymnasie- och vuxenutbildningsenheten

Dnr: U2024/01680

Handläggare: Linda Bergfeldt
e-post: linda.bergfeldt@afasi.se
telefon: 08-545 663 61

Remissvar Bildning, utbildning och delaktighet – folkbildningspolitik i en ny tid (SOU 2024:42)

Afasiförbundet i Sverige

Afasiförbundet/Talknuten organiserar cirka 2800 barn, unga och vuxna med afasi eller språkstörning/DLD och deras anhöriga. Afasi uppstår efter en förvärvad hjärnskada, till exempel en stroke. Språkstörning/DLD är en medfödd funktionsnedsättning. Både funktionsnedsättningarna påverkar talet, språkförståelsen eller användningen av språket i olika grader och omfattning. Det är vanligt bland båda grupperna att ha svårt att läsa, skriva och/eller räkna.

Ett stort antal personer med afasi och språkstörning/DLD har ett behov av folkbildning – för personer med afasi är folkbildning ofta en viktig väg för att komma tillbaka i språk och kunskaper. För personer med språkstörning/DLD kan det handla om folkbildning för ta igen ofullständig gymnasieutbildning men självklart också andra utbildningar. För Afasiförbundets föreningar, 20 läns/regionföreningar och 36 lokalföreningar, är Studieförbundet Vuxenskolan (SV) en viktig samarbetspart för att arrangera riktade kurser till våra målgrupper.

Afasiförbundet är engagerade för att öka möjligheten att få ta del av- och vara delaktiga i folkbildningen.

Sammanfattning

- Folkbildning har varit central för att bryta utanförskap och komma i arbete/sysselsättning och stärka delaktigheten för Afasiförbundet både medlemsgrupper med afasi eller språkstörning/DLD.

- Afasiförbundet avslår utredarens förslag om fyra nya delmål för utbildningspolitiken. Vi anser att demokratimålet ska finnas kvar. Vi ser en fara i förhållande till våra medlemsgrupper med en ny målsättning att nå allt fler inom folkbildningen, grunden i de fyra delmålen. Personer med funktionsnedsättning och i synnerhet våra medlemsgrupper som behöver mycket tid, riskerar att bli förlorare i en sådan omorganisering.
- Allt fler unga med språkstörning/DLD slås ut från grundskola och gymnasium. Gruppen med funktionsnedsättning är överrepresenterad bland UVAS, Unga som varken arbetar eller studerar. Vi anser därför att det är av största vikt att folkbildningen värnas för personer med funktionsnedsättning, inte minst tiden den kunnat ge individer att utvecklas och lära. Med en snabbare genomströmning i folkbildningen riskerar den utbildningsform som fungerat så väl för många med kognitiva funktionsnedsättningar att försämrats. Fler hamnar då i utanförskap.

Bakgrund – afasi och språkstörning/DLD i folkbildningen

Afasiförbundet har under alla förbundets år haft ett nära samarbete med folkbildningen. Våra medlemsgrupper kan ha svårt att vara delaktiga i samhället och hamnar lätt i isolation och utanförskap på grund av kognitiv/språklig funktionsnedsättning. Folkbildningen har varit en väg att bryta utanförskap, ge möjlighet till delaktighet och arbete/sysselsättning.

Studieförbundet Vuxenskolan (SV) och studiecirkel för att träna språklig förmåga har varit och fortsatt att vara viktigt för att öka delaktigheten för personer med afasi. Det finns på många håll i landet ett gott samarbete mellan afasiföreningar och SV.

De folkhögskolor som erbjuder långa afasilinjer har varit en av de viktigaste vägarna för personer som fått afasi mitt i livet att kunna komma tillbaka i yrkesliv, sysselsättning och får att vara delaktiga i samhället. Korta kurser som ger intensiv träning i engelska eller andra färdigheter har också varit viktigt för många med afasi.

Språkstörning/DLD är en funktionsnedsättning som medför svårigheter i grund- och gymnasieskolans alla ämnen. Vi saknar statistik men har goda skäl att tro att elever med språkstörning/DLD (vanligt också i kombination med dyslexi, ADHD och autism) tillhör många av dem som inte uppnår gymnasiekompetens (16,4 procent VT 2024) eller har fullständig gymnasieutbildning.

För hela språkstörningsgruppen finns det ökande behov att ges

möjlighet till folkhögskolestudier för att nå gymnasiekompetens. Att inte ges möjlighet till folkhögskolestudier det kan i stället leda till ett livslångt utanförskap.

För båda Afasiförbundets medlemsgrupper har folkhögskolor och dess pedagogik och didaktik visat sig vara synnerligen väl lämpad för att målgrupperna ska kunna tillgodogöra sig kunskap/utbildning. Afasiförbundet är därför ytterst mån om att dessa utbildningar ges rätt förutsättningar och resurser för att kunna finnas kvar för våra målgrupper.

Dessvärre har vi sett en motsatt riktning där två av tidigare fem folkhögskolor som tidigare gav långa afasiutbildningar (1-3 år) har lagts ned under den senaste femårsperioden. Afasilinjerna vid Oskarshamns och Sundsgårdens folkhögskolor har båda lagts ned. Sundsgården har fortsatt med korta kurser för personer med afasi.

De tre som finns kvar på Alma, Forsa och Edelviks folkhögskolor har periodvis haft det tufft ekonomiskt/på annat sätt då det ofta handlar om dyra utbildningsplatser. Forsa och Edelvik folkhögskolor erbjuder både närutbildning och distanskurs för att kunna möta olika behov – både till dem som behöver gå utbildning på plats för att kunna tillgodogöra sig utbildning och för dem som på grund av lång resväg eller hjärntrötthet/fysisk funktionsnedsättning önskar distansstudier. På Alma går nästan fyrtio (40) personer med afasi i en kombination av utbildning på plats och distansstudier (varannan vecka). Afasiförbundet upplever därför att alla tre folkhögskolor har arbetat med kreativa lösningar för att kunna erbjuda fler med afasi utbildning som är väl anpassad för målgruppen. Alla tre folkhögskolor samt Sundsgården som nu ger korta afasikurser har högt söktryck.

Studierande med språkstörning/DLD återfinns ofta på folkhögskolornas Allmänna linjer eller NPF-linjer. Tidigare gick en del även på de folkhögskolor som hade dyslexikurser, men inga särskilda dyslexikurser finns längre kvar.

Internationella åtaganden

Under 2024 granskade FN:s funktionsrättskommitté hur Sverige efterlever FN:s Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Sverige fick omfattande kritik inom alla samhällsområden. Gällande folkhögskolornas verksamhet konstaterade kommittén bland annat:

- Att valmöjligheterna i fråga om yrkesutbildning är begränsade för personer med funktionsnedsättning, och att strukturen i sig är segregering.
- Att det har skett en minskning av anslag till skälig anpassning inom utbildning för personer med funktionsnedsättning inom

alla utbildningsformer.

- Att det saknas yrkesutbildning liksom riktlinjer för att undanröja diskriminering och segregering och för att se till personer med funktionsnedsättning får lika möjligheter till arbete och sysselsättning.
- Att systemet för yrkesutbildning behöver stärkas för personer med funktionsnedsättning.

(Källa: Myndigheten för delaktighet, MFD, och Funktionsrätt Sverige)

9 Folkbildningen står inför flera utmaningar

9.2 Folkbildning när många, men har svårt med vissa grupper

Utredningens bedömning: Folkbildningens aktörer bör arbeta för att nå deltagare från underrepresenterade grupper.

Utredaren diskuterar att studieförbunden når en homogen grupp och att dessas samarbete med föreningar ofta når människor som redan är engagerade i civilsamhället. När det gäller personer som lever med funktionsnedsättning är det en lång mycket bredare grupp. Funktionsnedsättningar förekommer i alla samhällsgrupper och i Afasiförbundet möter vi personer med olika bakgrunder och olika förhållanden till civilsamhället. Vi har fortfarande en underrepresentation av personer med utländsk bakgrund men vi ser att även denna grupp ökar på exempelvis Alma folkhögskola som ligger i Stockholm.

Elever med funktionsnedsättning är överrepresenterade i UVAS-gruppen, unga som varken arbetar eller studerar samt bland elever med problematisk skolfrånvaro. Unga med språkstörning/DLD är representerade inom båda dessa grupper som befinner sig i ett utanförskap. Unga med svenska som andra språk och grav språkstörning är också en ökande grupp i Specialskolan Hällsbo (grundskola). Denna grupp ska sedan vidare i gymnasiestudier.

7-8 procent av alla elever har språkstörning/DLD, enligt internationella studier, men språkstörning/DLD är fortfarande är en ganska okänd funktionsnedsättning. Bland unga vuxna och äldre finns det en stor grupp som inte har fått en språkstörningsdiagnos, trots språkliga svårigheter som påverkar det dagliga livet. De kan ha fått en annan diagnos, men aldrig blivit utredda för ett av de största hindren i utbildningssammanhang, språkstörning/DLD. Vi vet också att det finns många felaktiga föreställningar om att flerspråkighet kan leda till försenad språkutveckling men där internationell forskning visar att det är tvärtom. Det kan därför finnas en underdiagnostik.

Målgrupper med språkliga och kognitiva funktionsnedsättningar är svåra att nå med skriftlig information och det krävs ofta stöd och/eller uppsökande verksamhet för att nå ut till dessa grupper.

Vi delar därför i delar utredarens uppfattning om att det krävs större möda och ett djupare engagemang för att söka upp och för att nå ut till fler grupper. Vi anser dock att det är viktigt att uppmärksamma att detta mycket väl kan handla om målgrupper som redan finns inom folkhögskolan, men där underlaget skulle kunna vara mycket större. Det kan till exempel handla om grupper som har afasi- eller språkstörning/DLD och är flerspråkiga.

Den pedagogik och de många gånger mindre grupper och sammanhang som återfinns i folkbildning är gynnsam för våra båda målgrupper och för många andra med funktionsnedsättning. Vi anser att det är ytterligt viktigt att deltagare med funktionsnedsättning fortsatt utgör en viktig målgrupp både för folkhögskolan och studieförbundens verksamhet och inte konkurreras ut. Det har tagit lång tid att bygga upp den kompetens kring funktionsnedsättningar och vilken pedagogik och didaktik som fungerar inom dessa verksamheter, men den går snabbt att riva ned dessa kurser. I en tid när elever med funktionsnedsättning tillhör en absolut överrepresenterad grupp inom UVAS och de som ej uppnår gymnasiebehörighet/utbildning har vi inte råd att rasera det som fungerar, utan mer kunskap och ökade resurser behöver i stället tillkomma.

10 Folkbildningens verksamhet bidrar på olika sätt till individ och samhälle

10.1.5 Folkbildning bidrar till nya livschanser

Afasiförbundet delar utredarens syn att Folkbildningen bidrar till nya livschanser för personer med funktionsnedsättning. Afasiförbundet ser det ständigt i förhållande till våra båda medlemsgrupper.

11 Det behövs en ny balanspunkt i relationen mellan staten och folkbildningen

11.4 En ny balanspunkt kan bidra till en ny start för folkbildningen

Utredningens bedömning: Det behövs en ny balanspunkt i relationen mellan staten och folkbildningens aktörer.

Afasiförbundet instämmer i utredningens bedömning. Folkbildningsrådets ståndpunkt att ett folkbildningsråd inte ska vara en

statlig myndighet utan ett folkbildningens eget organ, ställer vi oss också bakom.

12 Nytt mål och ny målstruktur för folkbildningspolitiken

12.2.4 Det nuvarande målet behöver förnyas och 12.3.1

Utredningens bedömning: Det behövs ett nytt mål för folkbildningspolitiken.

Samt: Utredningens förslag: En ny målstruktur med ett övergripande mål och fyra delmål för folkbildningspolitiken ska införas. De i dag gällande fyra syftena med statsbidraget ska upphöra att gälla, och i stället ska ett övergripande syfte med statsbidraget för folkbildningen införas.

Utredaren lyfter att det bland folkhögskolor och studieförbund inte ser behov av att förändra målet för folkbildningen. Utredaren kommer dock till en annan slutsats, att det ökade ifrågasättandet av folkbildningen talar för nya målformuleringar.

Afasiförbundet anser att det måste vara möjligt att gå en medelväg i detta. Vi tror att det kan skada delar av folkbildningen om målen rivs upp och arbetas om. Stora resurser kommer att gå åt till detta, liksom arbetet med redovisning och kontroll. De mest kostsamma grupperna att ha i folkbildningen, som många personer med funktionsnedsättning, kommer att bli förlorare i en större omorganisering. De grupper bland personer med funktionsnedsättning som har lägst delaktighet, tar mest tid på sig för att lära och utbildas och kostar mest per studieplats riskerar i sin tur att läggas ned först. Vi har redan sett den utvecklingen inom folkbildningen.

Afasiförbundet anser att ett av skälen till att folkbildningen som verksamhet stått sig stark i förhållande till personer med funktionsnedsättning, är att man inte i samma utsträckning som annan utbildningsverksamhet i Sverige har blivit en del av en politisk dagordning. Inom folkbildningen har det liksom utredaren också påtalar funnits en politisk enighet.

Folkbildningen har **gett människor tid** att lära och utvecklas. Vi undrar hur detta i praktiken kommer att rimma med nya folkbildningsmål som syftar till "att fler människor..." i förhållande till de fyra delmål som utredningen föreslår.

Om fler människor ska in i folkbildning utan att nya resurser tillsätts innebär det per automatik att de människor som idag befinner sig inom folkbildningen kommer att få mindre tid att utvecklas och lära. "Ge tid" är ett slagord för afasirörelsen internationellt. Det gäller i högsta grad

för folkbildningen. Att människor ges tid är ett av skälen till att människor med kognitiva funktionsnedsättningar lyckas i folkbildningen där andra utbildningsformer har gått bet.

Att folkbildningens praktiker och forskning om exempelvis livslångt lärande har stått sig starkt och till stor del befunnit sig utanför politikens politisering som vi ser inom andra utbildningssektorer (förskola, grundskola, gymnasium) är en absolut styrka för folkbildningen som bör värnas.

Fusk, misshälligheter och kriminalitet ska självklart beivras men det måste vara möjligt att göra utan att på ett grundläggande sätt förändra folkbildningspolitiken. De otydligheter som utredaren pekar på finns i koppling mellan mål för individ och samhälle, liksom till mängden av individer som nås, bör kunna förtydligas utan att målen för folkbildningen görs om i grunden med fyra nya delmål där ett fokus är att nå fler individer. Afasiförbundet ser gärna att fler individer nås men det anser vi i så fall handlar om att fler resurser behöver tilldelas folkbildningen. Ändras endast mål och delmål ger det en annan signal.

12.3.2 Förslag på nytt övergripande mål för folkbildningspolitiken

Utredningens förslag: Det nya övergripande målet för folkbildningspolitiken ska vara höjd bildningsnivå, höjd utbildningsnivå och ökad delaktighet i samhället.

Afasiförbundet anser i likhet med Folkbildningsrådet, att folkbildningens arbete med att främja, stärka och utveckla demokratin ska ingå i statens mål för folkbildningspolitiken.

12.3.3 Förslag på nya delmål för folkbildningspolitiken

Utredningens förslag: Fyra delmål ska finnas för folkbildningspolitiken.

Afasiförbundet avslår utredningens förslag. Se diskussion under 12.2.4 och 12.3.1.

12.3.4 Förslag på nytt syfte med statsbidraget till folkbildningen

Utredningens förslag: Syftet med statsbidraget är att säkerställa finansiering av en infrastruktur för folkbildning i hela landet för att på så sätt främja det övergripande målet för folkbildningspolitiken.

Afasiförbundet tillstyrker utredningens förslag men med den brasklappen att vi anser att det är avgörande att staten säkerställer finansieringen för stöd och anpassningar till personer med funktionsnedsättning. Det är ett krav för att skapa jämlika förutsättningar för gruppen att ta del av folkbildningen på lika villkor

som andra. Det gäller i synnerhet stödet inom folkhögskolans verksamhet. Se även synpunkter ovan.

13 Indikatorer för uppföljning av folkbildningen

13.3 Nya mål för folkbildningen behöver belysas med nya indikatorer

Utredningens förslag: De indikatorer som i dag används för att följa upp folkbildningen ska kompletteras och revideras.

Afasiförbundet avslår utredningens förslag. Se tidigare diskussion.

14 Modell för styrning och fördelning av statens bidrag till folkbildningen

14.3 Utredningen föreslår att självförvaltningsmodellen behålls

Utredningens förslag: Folkbildningsrådet och SISU Idrottsutbildarna ska fortsatt fördela statsbidraget till folkbildningen i myndighets ställe.

Afasiförbundet tillstyrker utredningens förslag.

14.4 Utredningens alternativa förslag innebär att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) tar över ansvaret för fördelning, kontroll, uppföljning och utvärdering av statsbidraget till folkbildningen

Afasiförbundet avslår förslaget då den frihet som idag finns inom Folkbildningen skulle minska betydligt om en myndighetsmodell införs. Vi anser i likhet med Folkbildningsrådet att självförvaltningsmodellen ska behållas.

Stockholm 2024-11-28

Lilian Larsson
Förbundsordförande Afasiförbundet/Talknuten